LUNTRELE MONOXILE LA NOI

ION CHELCEA

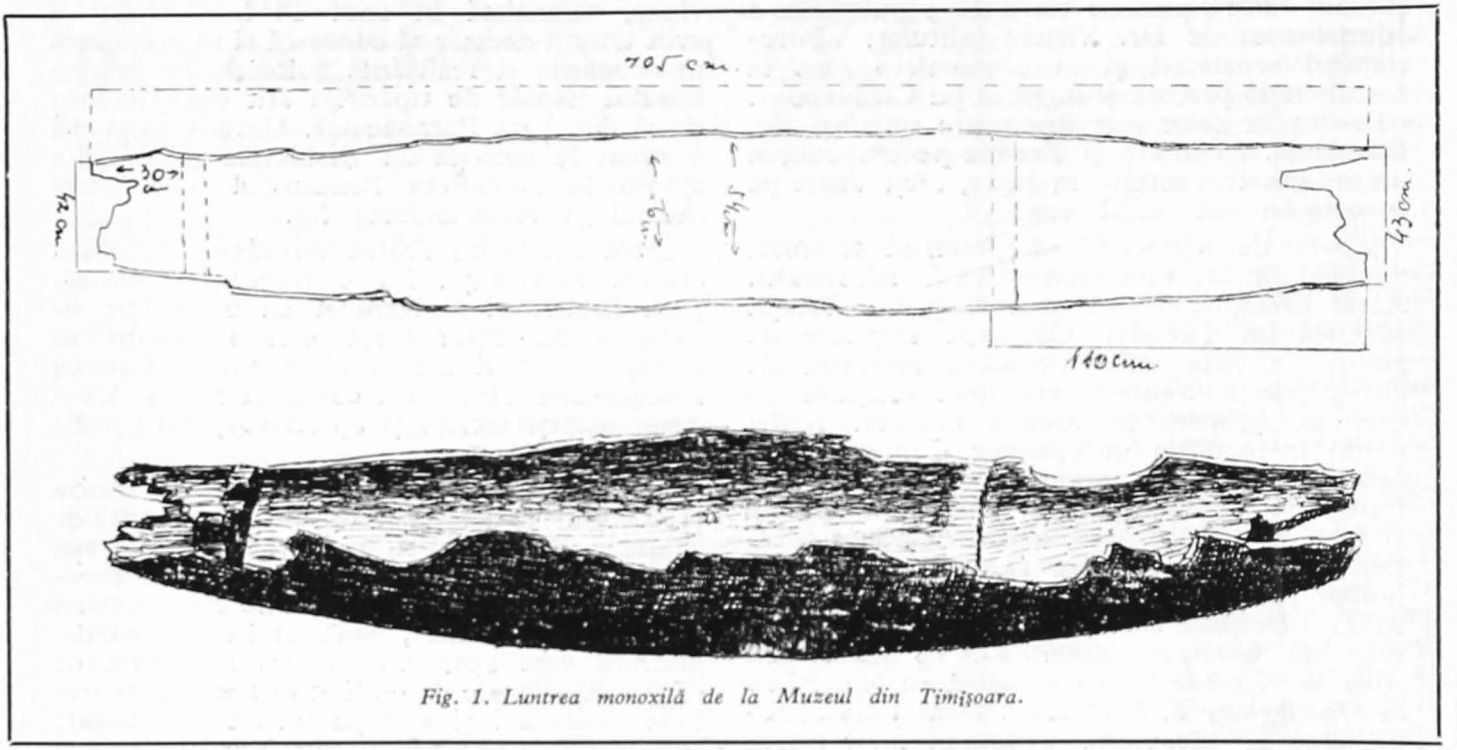

Fig. 1. Luntrea monoxilă de la Muzeul din Timişoara.

Pentru luntrele monoxile, românii folosesc mai multe denumiri: *ciobacă*, *ciobîcă*, *ciobac*, termeni pe care dicţionarele îi dau ca necunoscuţi din punct de vedere etimologic [1]: *cin*, *cinac* [2] şi mai rar *luntre*.

O delimitare zonală precisă a celor două denumiri nu avem.

Cîteodată, aceste denumiri aproape că se confundă. Grigore Antipa dovedeşte acest lucru cînd spune: „cu oria [3] se pescuieşte dintr-o luntre numită ciobacă sau cin, în care stau de obicei 2 pescari“ [4]. În general se poate spune (cum consideră şi filologii) că prima denumire e folosită în nord — nord-est, pe cînd a doua în sud — sud-vest.

Consideraţii istorice. Luntrea monoxilă reflectă o stare de lucruri străveche. Documentar, aceste ambarcaţiuni sînt atestate încă din antichitate de istoricii ca: Herodot, Arrianos, Priscus etc.

În orînduirea feudală luntrele monoxile sînt atestate la Dunăre de Valerian Wavrin (1445), cruciat în trecere pe la noi, precum şi de unele noi descoperiri pe care vrem să le consemnăm în cele ce urmează.

În anul 1962 s-a scos din nisipul Someşului (localitatea Caraseu-Satu Mare) o astfel de luntre monoxilă, lungă de 3,5 m. În anul 1963 s-a scos de sub mîl o altă monoxilă, la

[1] Tiktin, Rum. Deutsch Wrtb. s.v. Ruşii folosesc însă pentru mreană cuvîntul cobak.

[2] Pentru cin comp. sîrb. cum, vsl. ciumu, luntre dintr-un trunchi de copac scobit (monoxil). Scriban. Dicţ. l, rom. s.v.

[3] Orie, plasă mare împletită în formă de sac cu care se pescuieşte numai la apă adîncă, în partea inferioară a riurilor. Cu ea se prinde mai cu seamă somnul. Cu oria se pescuieşte, folosindu-se ciobacă sau cinul în care stau, de obicei, doi pescari.

[4] Pentru denumirea de cin dăm cîteva localităţi: Coşteiul de sus, Severin; Urdarii de jos pe Jiu; pe Someş, ambarcaţiunea respectivă e numită luntre. Dar pe Olt (Feldioara) se numeşte tot cin. (T. Papahagi, „Images d'ethnographie roumaine“ III p. 170). Frédéric Damé dă termenul cin pentru Oltenia, ciobacă pentru Suceava şi Dorohoi, lotcă pentru Tecuci şi dubas, varcă pentru Tutova şi Constanţa (v. Fr. Damé, Încercare de terminologie poporană română, 1898, p. 126. Peste Mureş se trece cu barca mişcată pe „coardă“ denumită de localnici tot „cinu“.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 2. Ciobacă. Valea Bistriței (Galu). Se vede mînerul care străpunge ciobaca și de care se apucă. Peste mîner stă meredeul și știulbicul sau boldul de stîrnit peștele, folosit și în loc de vîslă.

Berindan-Satu Mare, de astă dată, lungă de 13,20 m și lată la un capăt de 80 cm, iar la celălalt, de 90 cm. Monoxila a fost găsită la o adîncime de 7 m, în malul drept al Someșului, carbonificată. În momentul de față această luntre se află la Muzeul din Satu Mare. Se presupune că a servit ca principal mijloc de transport, prin secolele XIII—XIV, în primul rînd, la transportul sării, de la Ocna Dejului [5].

[5] I. Iurasciuk, *O monoxilă neobișnuită*, în „Revista Muzeelor" nr. 1, p. 57—58.

Astfel de luntre monoxile se mai găsesc și la alte muzee: la Muzeul satului, la Muzeul județean de la Oradea, la cel din Timișoara etc. Luntrea monoxilă de la Timișoara are o lungime de 4,5 m; la unul din capete are 43 cm iar la celălalt 42 cm (v. schița-desen alăturată). Ea a fost descoperită acum 9 ani, îngropată în nămolul de lîngă ecluza micii hidrocentrale a orașului Timișoara de pe Bega. Se zice că asemenea bărci monoxile au fost folosite în șanțurile cu apă ale cetății, prin secolul al XVIII-lea și serveau

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 3. Ciobacă pe Siret la Pufeşti (1966).

Fig. 4. Luntre din scînduri pe Siret — Pufeşti (1966).

pentru a se putea trece de la un cartier la altul [6].

În ceea ce priveşte vechimea luntrelor monoxile ca fenomen etnografic de cultură, unii etnografi de seamă, omologînd etapele de dezvoltare a culturilor etnografice, cu cele constatate istoric, — arheologic, atribuie fenomenul cultural de care ne ocupăm, paleoliticului superior [7], această formă de luntre fiind întîlnită la diferite populaţii de pe suprafaţa pămîntului: în unele zone ale celor două Americi, în Asia septentrională, în special la Ainuşi, în diferite regiuni din Asia meridională şi Africa tropicală, în sfîrşit, în Europa, spre exemplu la populaţiile neolitice din jurul lacurilor elveţiene (deşi aici luntrele fiind destul de plate ar aduce mai mult a luntre de alt gen).

Tehnică şi funcţiune

Luntrea monoxilă se lucrează după aceeaşi tehnică ca şi albia, copaia şi din acelaşi lemn. Ciobacul se face din plop, salcie. Informatorii din satul Poiana, cătunul Huleşti [8], judeţul Galaţi, ţin să precizeze că aceste *şiobaşe* se fac din *plop plutac*, un fel de plop roşu. Plopul roşu, e plop de pădure, *„pe cînd plopul plutac se face pe lunci"*. El se lucrează, spun aceştia *„cum îi suveica"*. Pentru scobit lemnul se foloseşte tesla [9].

Ciobacul întîlnit de noi pe Siret, pe la Pufeşti, Pădureni, Poiana, are în faţă o bară numită „cîrma ciobacului", căreia i se mai spune şi „cui de prins". Este un fel de mîner, de care omul apucă, atunci cînd apa îngheaţă şi ciobacul e suit în căruţă spre a fi dus acasă.

Într-adevăr, acest fel de ambarcaţiune (cin) fiind uşoară, se poate duce pe umeri în susul sau în josul apei, acolo unde e nevoie [10].

Pentru rezistenţa la intemperii, ciobacul e dat şi cu catran pentru ca să nu crape şi să nu intre apa în el, precum şi ca să nu putrezească.

Monoxila are o capacitate redusă. Din această cauză, cînd se simte nevoia de o lun-

[6] Părerea istoricilor de la Muzeul din Timişoara e că au fost multe bărci monoxile, folosite în secolul al XVIII-lea, în acest scop. Informaţiile privitoare la monoxila de la Muzeul din Timişoara mi-au fost înlesnite de I. Dihor, şef de secţie la acel muzeu.

[7] G. Montandon, „L'ologénese culturelle. Traité d'Ethnologie culturelle", Paris, 1934, p. 590.

[8] Inf. Iorgu Hulea (şi Biseanu) 68 ani (1943) Tecuci.

[9] Aşa cum se procedează şi în alte părţi, spre exemplu la slavii de pe Nipru (v. Rîbakov. Meseriile în vechea Rusie, cap. diverse meserii, partea I din lucrare).

[10] T. Papahagi, „Images", III, p. 170.

https://biblioteca-digitala.ro

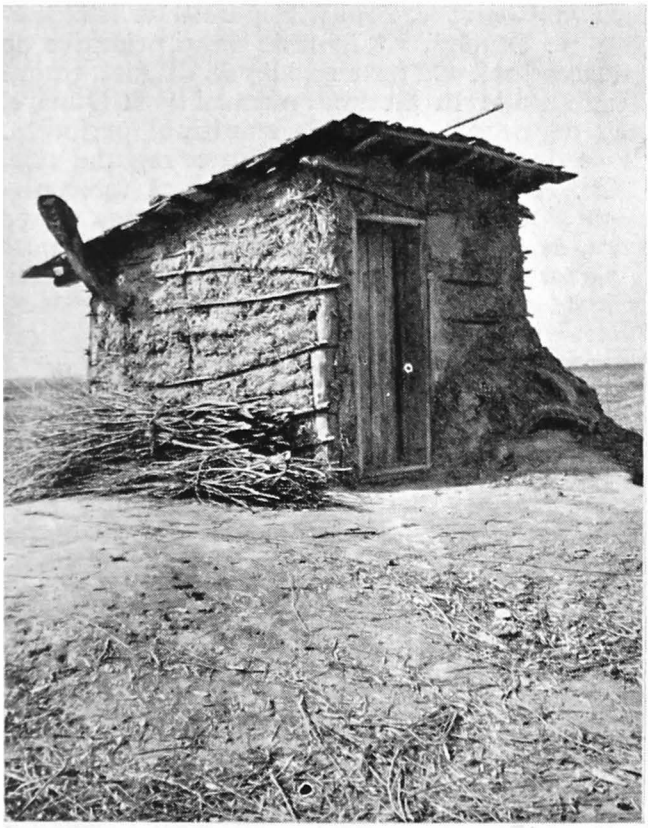

Fig. 5. Coliba vîslaşului, pe malul Siretului, Pufeşti (1966).

Fig. 6. Trecerea Siretului cu ciobacul, Pufeşti, (1966).

tre mai mare se alătură, una de alta, două ciobace. În felul acesta se măreşte nu numai capacitatea, dar se dobîndeşte şi o stabilitate mai mare în mişcare. Alăturarea a două monoxile la pescuit e semnalată şi de Grigore Antipa.

1. *Ciobaca folosită la trecerea apelor.* Cele mai vechi menţiuni cu privire la luntrea monoxilă se referă la trecerea cu ele dintr-o parte într-alta peste o apă. Din acest punct de vedere, memorabilă este expediţia lui Alexandru Macedon asupra geţilor, cînd, se spune, că marele împărat rechiziţionează pentru trecerea Dunării, bărci indigene făcute din trunchiuri de copac scobite, *„căci era foarte mare belşug de astfel de bărci, întrucît riveranii Istrului se folosesc de ele pentru pescuitul în fluviu precum şi cînd merg unii la alţii în sus pe Dunăre şi nu mai puţin foarte adesea pentru prădăciuni“* [11]. Şi astfel a trecut şi oştirea sa, fără să arunce pod peste Dunăre [12]. După două mii de ani, G. Vîlsan, cercetînd Porţile de Fier, putea spune că *„pe aici riveranii trec fluviul în ciobacuri, iar drumurile care urmează văile de pe stînga sau de pe dreapta trec dincolo pe culmi şi merg tot pe plai pînă departe înlăuntrul muntelui“* [13].

În trecut, cînd nu erau prea multe poduri peste ape, ciobacul era folosit aproape cu exclusivitate. Pe Siret, în 1943, am constatat că ciobaca se foloseşte la Ionăşeşti, la Piscul Corbului, la Poiana; la Domneşti se afla barcă pe otgon — barcă pe scripete — pentru 10—12 oameni; la Ploscuţeni exista pod plutitor — pe otgon — în care încap două care încărcate (5000 kg). De aici se deduce că ciobaca avea căutare prin satele de pe Siret, unde nu existau poduri peste ape.

Ciobaca a fost folosită şi pe Bistriţa. Muzeul etnografic al Moldovei a fost dotat cu o astfel de ciobacă. Se folosea, e adevărat, şi luntre pe sîrmă, în care încăpeau 3—4 persoane, cum am întîlnit, spre exemplu la Fărcaşa. Cu ciobaca se trecea pe unde era apa *„mai moale“*. În ultimul timp apele Bistriţei se *„ulucise grozav“* în sensul că li se în-

[11] Arrian. I 3, 6 la V. Pîrvan, „Getica“ p. 47.
[12] I. Lupaş, „Lecturi din izvoarele istoriei române“ p. 7, 8

[13] V. Mihăilescu, Probleme de geografie românească, 1944, p. 154. *„Toţi locuitorii de pe maluri sînt minunaţi luntraşi care mai păstrează „monoxilele“ citate în antichitate şi pe vremea lui Mircea, adică luntrile scobite într-un singur trunchi de arbore“*. (v. G. Vîlsan, „Pămîntul Românesc şi frumuseţile lui“. Casa Şcoalelor, p. 91)

https://biblioteca-digitala.ro

gustase albia și se iuțise apa... „*cum îi spirtu*“ [14].

2. *Ciobaca folosită la pescuit.* Sfera de întrebuințare cea mai largă și-o găsește ciobaca la pescuit. Arrian, povestind evenimentul epocal al trecerii armatelor macedonene peste Dunăre cu astfel de luntre, spune că „*era foarte mare belșug de astfel de bărci, întrucît riveranii Istrului se folosesc de ele pentru pescuitul în fluviu*“. Funcțiunea aceasta, luntrea monoxilă, și-a păstrat-o pînă în zilele noastre.

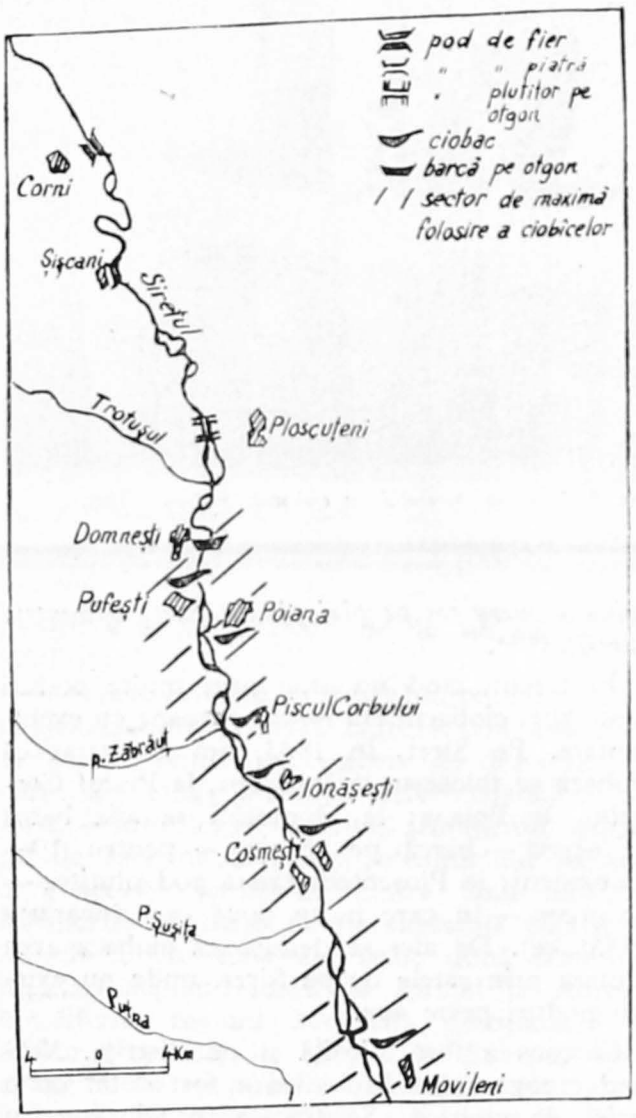

Grigore Antipa, studiind pescuitul pe la începutul secolului al XX-lea în România, surprinde folosirea bărcilor monoxile la pescuit. Toamna și primăvara, în urmărirea somnului, pescarii din partea de jos a diferitelor rîuri ajung cu oriile lor pînă la Dunăre, unde, firește, bogăția peștelui îi ademenește să meargă ceva mai departe. Atunci se puteau vedea, apărînd pe Dunăre, tot felul de tipuri primitive de ambarcațiuni. Cu forme de lopeți diferite, ținînd fiecare oriile în alt mod, pescarii de la Dunăre, erau deprinși cu astfel de apariții periodice. Ei se distingeau de departe din ce regiune sînt.

Gr. Antipa mai adăuga faptul că „*scoborîndu-ne și mai la vale, pe rîuri, pe unde apa ajunge mare, de exemplu, pe Siret, volocul nu mai poate fi purtat întotdeauna, numai umblînd cu piciorul în apă, ci trebuie a se lua și o ciobacă — făcută din trunchiuri de copaci scobiți — în ajutor. Un om ținea volocul de un capăt, cu marginea de jos lipită pe fundul apei, mergînd încet, înainte pe lîngă mal, iar cel care ținea de capătul celălalt, mergea cu ciobaca pe la adînc și apoi făcea roată trăgînd volocul la mal, pentru a-l scoate afară*“.

Din cele de mai sus rezultă că pentru pescuitul cu oria, volocul, plocăul, crîsnicul este necesară, ca mijloc de transport, ciobaca.

Luntrea monoxilă e întîlnită la pescuit, nu numai pe cursul inferior al unor rîuri, nu numai la Dunăre, Bistrița, Siret ci și pe unele lacuri, ca spre exemplu, la Vărăști și Moara Seacă — Ilfov, unde „*luntrașii cu comănace și haine de șiac cafeniu, vîsleau altădată în vechi bărci dintr-un singur lemn, înguste, scorojite și brăzdate de adînci tăieturi de bătrînețe*“ [15]. Pescuitul cu astfel de luntre, dintr-o singură bucată, se mai făcea cîndva și pe lacul de la Căldărușani, ca și la Snagov, pescuindu-se pești de mai multe feluri, raci gustoși, spune N. Iorga, ce se mîncau fripți și fierți. Tot el mai observa că la Snagov, alături de sătenii noștri, au venit și lipoveni aduși de la gurile Dunării [16].

3. *Alte întrebuințări date luntrei monoxile.* În afară de mijloc de trecere peste o apă, la pescuit, ciobaca mai e întrebuințată și în alte scopuri. Cu astfel de ambarcațiuni locuitorii de prin satele riverane Siretului, de exemplu, mergeau altădată de tăiau nuiele pe care le făceau plută. Pluta de nuiele era trasă cu ciobaca la țărm. Ciobaca servea și la strîns lemne de pe apă cînd venea Siretul mare.

Luntrașului care conduce ciobaca i se pretinde prezență de spirit; el trebuie să știe să înoate la nevoie, deoarece întîlnește în cale ochiuri, mîl, cu un cuvînt *plaghe (pl. plăghi)* ce plutește deasupra apei și dacă nu e prevăzător, cînd dă ciobaca peste ele se răstoarnă.

★

Am trecut în revistă aspectele cele mai importante care se pun în legătură cu luntrele monoxile la noi, cu istoricul și aria lor de răspîndire, cu vechimea ca tipuri de ambarcațiune, precum și cu funcțiunea lor. Aceasta cu atît mai mult cu cît, într-un tratat de etnografie românească luntrele monoxile vor trebui să figureze la locul cuvenit: la transport pe apă, la pescuit, ca și în alte domenii ale culturii materiale a poporului nostru.

[14] Informație primită în ziua de 5. VIII, 1955, la Popești-Frumosu, Valea Bistriței.

[15] N. Iorga, „Sate și mînăstiri“, Ed. II, pag. 173.

[16] *Ibid.*, p. 182.

https://biblioteca-digitala.ro